

Kurzus kódja(i): BBN-MOZ-141.07, OT-MMK-301

Kurzus címe: Filmelemző szeminárium: adaptációk az 1945 utáni magyar filmben

Tanár neve: Gelencsér Gábor

Kurzus időpontja, helye: kedd 9.00–10.30 251

Kurzus típusa: szeminárium

Kurzus leírása: A féléves kurzus az 1945 utáni magyar filmtörténet korszakokat, illetve stílustörekvéseket reprezentáló adaptációit elemzi. Az adaptációt nem filmelméleti-filmnyelvi szempontból közelíti meg, hanem azt vizsgálja, hogy az adaptációk formai karaktere miképpen függ össze a kulturális-történeti funkcióval, illetve a kulturális-történeti funkció milyen formavilágú adaptációt hoz létre. A két szempont összevonását a magyar film és irodalom korszakokon átívelő szoros összefonódása mellett az a nyilvánvaló, ugyanakkor a filmművészet önállóságát látszólag megkérdőjelező tapasztalat indokolja, amely szerint filmtörténetünk korszakváltó, formai és szemléleti megújulást hozó alkotásai feltűnő gyakorisággal irodalmi adaptációk.

1. febr. 13.: Bevezetés: a magyar film és irodalom kulturális funkciójának változása, film- és irodalomtörténet formai-szemléleti párhuzamai és összefüggései 1945 után

- Gelencsér Gábor: Átkötések. Film és irodalom kapcsolata az 1945 utáni magyar filmművészetben. *Apertúra*, 2008/4. <http://apertura.hu/2008/nyar/gelencser>
- Györfly Miklós: Párhuzamok és kereszteződések. A magyar irodalom és a film kapcsolatai a hatvanas és hetvenes években. *Filmspirál* 6, 1997/1. In: Györfly M.: *A tizedik évtized*. Palatinus – Magyar Nemzeti Filmarchívum, Budapest, 2001, 172–204.
- Szilágyi Ákos: A film elszakadása. *Filmvilág* 1985/8. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=6036

2. febr. 20.: Az ötvenes évek politikailag tendenciózus adaptációi (Fazekas Mihály: – Nádasy Kálmán – Ranódy László: *Ludas Matyi*, 1949)

- Pápai Zsolt: Tűzkeresztelő. A restaurált Ludas Matyi. *Filmvilág*, 2004/12. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=2395
- Pólik József: Az elrabort emlékezet. A Rákosi-korszak történelmi filmjei 1–2. *Filmvilág*, 2019/10–11. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=14269
https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=14308
- Szilágyi Gábor: *Tűzkereszttség. A magyar játékfilm története 1945–1953*. Magyar Filmintézet, Budapest, 1992, 162–168l

3. febr. 27.: A premodern korszak adaptációi: az irodalmi funkció fenntartása és az irodalmias forma átvétele (Sarkadi Imre: *Kútban* – Fábri Zoltán: *Körhinta*, 1955)

- B. Nagy László: Körhinta. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Szépirodalmi, Budapest, 1974, 249–253.
- Mikola Gyöngyi: Akik sosem győztek. Fábri Zoltán. *Filmvilág*, 1994/11. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=761
- Sarkadi Imre: Leányvásár (irodalmi forgatókönyv), Körhinta (forgatókönyv), A filmművészet realitása. In: Sarkadi Imre: *Körhinta*. Magvető, Budapest, 1981, 7–175.

4. márc. 12.: Modernista előzmények (Lengyel József – Jancsó Miklós: *Oldás és kötés*, 1963)

- B. Nagy László: Elkésett avantgárd. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Szépirodalmi, Budapest, 1974, 277–288.
- Kovács András Bálint: Egy nemzeti klasszikus: Jancsó Miklós. In: Kovács A. B.: *A film szerint a világ*. Palatinus, Budapest, 2002, 299–313.
- Kézdi-Kovács Zsolt: Jancsó tánca. Egy stílus alakváltozásai. *Filmvilág*, 1981/9. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=7329
- Marx József: Jancsó Miklós két és több élete. Vince Kiadó, Budapest, 2000, 79–85.
- Nemeskürty István: Megkésett pályakezdés. Jancsóval a hatvanas években. *Filmvilág*, 1981/9. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=7327
- Szekfű András: *Fényes szelek, fűjjátok!* Magvető, Budapest, 1974, 83–98.

5. márc. 19.: Az irodalmi funkció és irodalmias forma modernista szintézise (Cseres Tibor – Kovács András: *Hideg napok*, 1966)

- Az önvizsgálat szigorával. Beszélgetés Kovács Andrással. *Filmkultúra*, 66/4. https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/6517/default/doc_url/1966_4sz.pdf
- Cseres Tibor – Kovács András: *Hideg napok*. Ötlettől a filmig. Magvető, Budapest, 1967.
- Gollowitzer Dóra Diána: Ki beszél? A *Hideg napok* című film és kisregény narratológiai összevetése <http://apertura.hu/2007/osz/gollowitzer>

6. márc. 26.: A realizmus parabolái: Mészöly Miklós és a film(elmélet) (Mészöly Miklós – Gaál István: *Magasiskola*, 1970)

- B. Nagy László: Sólomok – pórázon. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Szépirodalmi, Budapest, 1974, 411–416.
- Balassa Péter: Passió és állathecc. Mészöly Miklós *Filmjéről és művészetéről*. In: Balassa P.: *Észjárások és formák*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985, 37–104.
- Gelencsér Gábor: Tárt elhatároltság. Mészöly Miklós és Gaál István, avagy a „tettenérés magasiskolái”. *Metropolis*, 2005/3.
- Mészöly Miklós: Warhol kamerája – A tettenérés tanulságai. In: Mészöly M.: *A tágasság iskolája*. Szépirodalmi, Budapest, 1977. A tanulmány eredetileg A „tettenérés” *dialektikája* (A cinéma direct útmutatásai) címmel jelent meg a *Filmkultúra* 69/2. számában. <https://nfi.hu/files/document/document/411/hatvankilenc2.pdf>
- Németh Marcell: Mészöly kamerája. In: Gács Anna – Gelencsér Gábor (szerk.): *Adoptációk*. Film és irodalom egymásra hatása. József Attila Kör – Kijárat Kiadó, Budapest, 2000, 101–126.
- Zs.[ugán] I.[stván]: A realizmus parabolái irodalomban és filmen. Beszélgetés Gaál Istvánnal és Mészöly Miklóssal. *Filmkultúra*, 70/4. https://filmarchiv.hu/pdf/viewer.html?id=419&name=filmkultura_1970+evfolyam+4.+szam.pdf

7. ápr. 9.: Időrendfelbontásos formák (Déry Tibor: *Szerelem, Két asszony* – Makk Károly: *Szerelem*, 1970)

- B. Nagy László: Agónia és szerelem. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Szépirodalmi, Budapest, 1974, 299–305.
- Báron György: Változatok a hűségre. Déry Tibor és Makk Károly. *Filmkultúra*, 82/4. https://nfi.hu/files/document/document/486/1982_4sz.pdf
- Déry Tibor: *Szerelem*. *Filmkultúra*, 67/4. https://nfi.hu/files/document/document/404/1967_4sz.pdf
- Gelencsér Gábor: Miért szép? A *Szerelem* és a hetvenes évek magyar filmművészete. *Metropolis*, 1999/ősz <https://www.metropolis.org.hu/miert-szep-1>
- Györfly Miklós: A *Liliomfától az Utolsó kéziratig*. *Metropolis*, 1999/ősz <https://www.metropolis.org.hu/a-liliomfitol-az-utolso-keziratig-1> In: Györfly M.: *A tízedik évtized*. Palatinus – Magyar Nemzeti Filmarchívum, Budapest, 2001, 205–225.

8. ápr. 16.: Metaforikus stilizációk: Mándyval moziban (Mándy Iván: *A pálya szélén* – Sándor Pál: *Régi idők focija*, 1973)

- Balassa Péter: Mándy és a kísértetek. Művészetéről és az *Átkelés* című kötetéről. In: Balassa P.: *Észjárások és formák*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985, 128–157.
- Bodó Márton: Mándy Iván mozija. In: Gács Anna – Gelencsér Gábor (szerk.): *Adoptációk*. József Attila Kör – Kijárat Kiadó, Budapest, 2000, 73–99.
- Gelencsér Gábor: Mándyval moziban. *Iskolakultúra*, 2004/4. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/20034/19824>

9. ápr. 23.: Közéretirodalom, közéretfilm (Császársz István – Gábor Pál: *Utazás Jakabbal*, 1972)

- Reményi József Tamás: A tehetetlen kéz. Császársz István-filmek. *Filmvilág*, 1998/12. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=3885

10. ápr. 30.: Az irodalmias funkció visszavétele: 50-es évek-filmek (Gáll István – Kovács András: *A ménesgazda*, 1978)

- Gáll István – Kovács András: *A ménesgazda*. Ötlettől a filmig. Magvető, Budapest, 1979.

11. máj. 7.: A nyolcvanas évek filmtörténetének hiányzó poétikai fordulata (Esterházy Péter – Gothár Péter: *Idő van*, 1985)
- Gelencsér Gábor: *Káoszkerítő*. Gothár Péter filmjei. Novella, Budapest, 2006, 77–91.
  - Margócsy István: Az irodalmias filmcsinálás hátulütői. Gothár Péter filmjeiről. *Metropolis*, 1997/tavaszi
  - Reményi József Tamás: Szemszám, pírburg, párkáp. *Filmvilág*, 86/2. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=5894
  - Szegedy-Maszák Mihály: „Bevezetés a szépirodalomba”. In: Balassa Péter (szerk.): *Diptychon*. Elemzések Esterházy Péter és Nádas Péter műveiről 1986–88. JAK füzetek 41. Magvető, Budapest, 1988, 108–126.
  - Varga Balázs: *Történetesen...?* Esterházy-adaptációk a kortárs magyar filmben. In: Gács Anna – Gelencsér Gábor (szerk.): *Adaptációk*. Film és irodalom egymásra hatása. József Attila Kör – Kijárat Kiadó, Budapest, 2000, 134–150.
12. máj. 14.: A fekete széria irodalmias beszédmódja (Krasznahorkai László: *Az ellenállás melankóliája* – Tarr Béla: *Werckmeister harmóniák*, 2000)
- Balassa Péter: Zöngétlen tombolás. *Filmvilág*, 2001/2. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=3198
  - Forgách András – Kovács András Bálint – Szilágyi Ákos: A rend éjszakája. *Filmvilág*, 2001/2. https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=3197
  - Gelencsér Gábor: Danse macabre. Forma és formátum Tarr Béla filmjeiben. In: Gelencsér G.: *Más világok*. Filmelemzések. Palatinus, Budapest, 2005, 199–207.
  - Károlyi Csaba: Csődöt mondtunk? In: Károlyi Cs.: *Ellakni, nézelődni*. Pesti Szalon Könyvkiadó, Budapest, 1994, 65–76.
  - Thomka Beáta: A pusztulás némasága és hangzavara. In: Thomka B.: *Áttetsző könyvtár*. Jelenkor, Pécs, 1993, 178–187.

Kurzus teljesítésének követelményei:

- a) irodalmi mű és filmismereti teszt (az óra elején megírt teszt 3 alkalommal hagyható ki vagy háromszor lehet sikertelen)
- b) házi dolgozat: az adaptációs eljárás vizsgálata egy, az órákon feldolgozott korszakhoz kötődő, de részletesen nem elemzett filmben; terjedelem: 8.000–12.000 karakter; leadási határidő: utolsó óra (május 14.); értékelés: május 21., kedd 9–11h, 250. szoba

témajavaslatok:

- Karinthy Ferenc – Máriássy Félix: *Budapesti tavasz*, 1955
- Móra Ferenc: *Hannibál feltámasztása* – Fábri Zoltán: *Hannibál tanár úr*, 1956
- Hunyady Sándor – Fehér Imre: *Bakaruhában*, 1957
- Kosztolányi Dezső – Fábri Zoltán: *Édes Anna*, 1958
- Sarkadi Imre – Makk Károly: *Elvesztett paradicsom*, 1962
- Sánta Ferenc – Fábri Zoltán: *Húsz óra*, 1965
- Krúdy Gyula Szindbád-regényei és -novellái – Huszárik Zoltán: *Szindbád*, 1971
- Mándy Iván: *Mélyvíz* – Sándor Pál: *Szabadíts meg a gonosztól*, 1978
- Galgóczi Erzsébet: *Törvényen belül* – Makk Károly: *Egymásra nézve*, 1982
- Marosi Gyula: *A tejes fiú* – Gábor Pál: *Horizont*, 1970
- Galgóczi Erzsébet – Mihályfi Imre: *Pókháló*, 1973
- Örkény István – Makk Károly: *Macskajáték*, 1974
- Sánta Ferenc – Fábri Zoltán: *Az ötödik pecsét*, 1976
- Vészi Endre – Gábor Pál: *Angi Vera*, 1978
- Sinkó Ervin: *Optimisták*, Lukács György, Lengyel József visszaemlékezései – Magyar Dezső: *Agitátorok*, 1969
- Fiala János, Árvay László, Kúné Gyula, Ambrose Bierce írásai – Bódy Gábor: *Amerikai anizs*, 1975
- Weöres Sándor: *Psyché* – Bódy Gábor: *Nárcisz és Psyché*, 1980
- Madách Imre: *Az ember tragédiája* – Jeles András: *Angyali üdvözlét*, 1983
- Esterházy Péter – Gothár Péter: *Tiszta Amerika*, 1987
- Krasznahorkai László – Tarr Béla: *Sátántangó*, 1994
- Bodor Ádám – Gothár Péter: *A részleg*, 1994
- Csáth Géza: *Anyagyilkosság* – Szász János: *Witman fiúk*, 1997